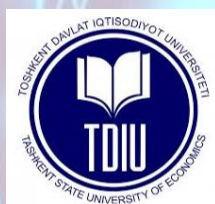

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ
ВАЗИРЛИГИ
МИНИСТЕРСТВО ВЫСШЕГО И СРЕДНЕГО СПЕЦИАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН**

**ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

**ЎЗБЕКИСТОНДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА
МЕНЕЖМЕНТ ВА КОРПОРАТИВ БОШҚАРУВНИНГ АҲАМИЯТИ**

халқаро илмий-амалий конференцияси маъруза тезислари тўплами

**Ўзбекистон, Тошкент ш.,
2020 йил 20 май**

To'liq minimallashtirilganiga qaramay, yana bir xavf - bu direktorlar kengashi tomonidan kompaniyaning haqiqiy holati to'g'risida noto'g'ri ma'lumotlar olish (rahbarlar tomonidan noto'g'ri yoki noto'g'ri hisobot taqdim etish).

Shunday qilib, korporativ boshqaruv tizimidagi asosiy xavf bu noto'g'ri tanlangan Direktorlar kengashining a'zolari hisoblanadi. O'z vakolatlari doirasida adolatli harakat qiladigan direktorlarni tanlashning amaldagi amaliyoti korporativ boshqaruvni samarali qo'llashning kalitidir. Faqat bu holatda maslahat, auditor va boshqalarni joriy etishdan keladigan umumiy foyda ularning ishlashi xavflari va xarajatlaridan oshadi, aks holda bunday tizimni amalga oshirishdan iqtisodiy va strategik foyda bo'lmaydi.

*Г.Т. Закирова, доцент,
Н. Олимжорова, талаба,
ТТЙИИ*

БАНК БОШҚАРУВИ ТИЗИМИДА АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ ЙЎЛЛАРИ

Ўзбекистон Республикаси банк тизимида инновацион ахборот технологияларини изчил татбиқ этиш орқали мамлакатимизда жуда қисқа муддат ичида миллий тўлов тизими шаклланди. Айни пайтда барча тижорат банкларини ўз ичига олган нақд пулсиз ҳисоб-китоблар амалга ошириладиган банклараро тўлов тизими фаолият кўрсатмоқда. Бу, ўз навбатида, хўжалик юритувчи субъектлар ўртасидаги ҳамда миллий ва халқаро ҳисоб-китобларни аниқ ва ўз вақтида амалга ошириш, пул-кредит сиёсатини самарали юритиш, пул оқимларини бошқаришга ижобий таъсир кўрсатмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев таъкидлаганидек, "Қайси соҳада юқори қийматга эга маҳсулот яратилса, биз ана шу соҳани биринчи навбатда қўллаб-қувватлаймиз. Шунинг учун иқтисодиёт ривожига жиддий тўртки берадиган соҳаларни ривожлантириш стратегиясини ишлаб чиқиш ва амалга оширишимиз лозим"¹.

Ўзбекистон Республикаси Банк телекоммуникация тармоғи Марказий банк, тижорат банклари ва иқтисодиётнинг бошқа секторлари муассасаларининг ёпиқ корпоратив тармоқлари мажмуаси шаклида яратилган бўлиб, бирламчи оператор "Ўзбектелеком" АЖнинг телекоммуникация тизимларидан ва қисман, асосан захира тариқасида, бошқа операторларнинг каналларидан фойдаланишга асосланган.

Банк телекоммуникация тармоғининг асосий вазифалари банклараро электрон тўловларни ўтказиш учун ишончли ва хавфсиз транспорт инфратузилмаси ва ёпиқ виртуал корпоратив тармоқларни яратиш, банклараро электрон почта тизимининг узлуксиз фаолиятини таъминлаш ҳамда тармоқ абонентлари учун алоҳида каналларни ажратишдан иборат.

Маълумки, молиявий сектор ахборот хавфсизлиги соҳасида энг илғорлаб кетганлардан ҳисобланади. Шу билан бирга, ахборот технологиялари

¹³³ www.ecb.eu сайти маълумотларидан.

ресурсларни миқёсли виртуализацияси, мобил алоқага киришининг тарқалиб бориши билан боғлиқ ахборот технологиялари соҳасидаги радикал ўзгаришлар молиявий бизнес иштирокчилари, давлат ва хусусий тузилмалар билан бир қаторда алоҳида шахсларни ҳам янги технологиялар ва ахборот хавфсизлиги воситаларидан фойдаланишига мажбур қилади.

Банкларда маълумотларга ишлов бериш автоматлаштирилган тизимлар фаолиятини қасддан бузиш муаммоси ҳозирги вақтда энг долзарб ҳисобланади, десак муболаға бўлмайди. Бу кўп ҳолларда ахборот инфратузилмаси жуда яхши ривожланган мамлакатларга нисбатан қўлланилади.

Бугунги кунда электрон тўловлар, пластик карталар, компьютер тармоқларининг кенг тарқалганлиги натижасида ахборот хуружларнинг объектига айланмоқда. Пул ўғирлашга ҳар қандай шахс уриниб кўриши мумкин, бунинг учун интернет тармоғига уланган компьютер бўлса бас. Айнан мана шу муаммо ҳозирда энг долзарб ва энг кам ўрганилган ҳисобланади.

Тижорат банкларининг аксарияти тўлов амалиётларини масофали амалга ошириш учун у ёки бу каналларга эга. Банк амалиётларини Интернет орқали амалга ошириш оддий ҳолат бўлиб қолди – бунинг учун жаҳон глобал тармоғига уланган компьютер ва банкда рўйхатдан ўтган электрон рақамли имзонинг калити бўлса етарли бўлади. Банк томонидан масофали хизмат кўрсатиш мижозлар учун бир қатор афзалликларга эга:

- вақтни тежаш (банкка шахсан келмай туриб, тўловни ҳар қандай вақтда амалга ошириш мумкин);

- ишнинг қулайлиги (барча амалиётлар одатий иш ҳолатида шахсий компьютердан амалга оширилади);

- тўловларга ишлов беришнинг юқори тезлиги;

- ҳужжатни тўлдириш жараёнида унинг ҳолатини мониторинг қилиш имконияти;

- ҳисоб рақамларида пул маблағларининг ҳаракатлари ҳақида маълумотларни олиш.

Бироқ, афзалликларга қарамасдан, электрон тўловлар бўйича уларнинг ҳимояланганлигига бўлган ишонч тўлиқ эмас. Бу, аввало, компьютер тармоқларига ҳакерлик ҳужуми билан боғлиқ ҳолатларда кўринади.

Ҳозирги кунда электрон рақамли имзо банк тўловларининг ўтказилиши бўйича хавфсизлик кафолати сифатида қаралмоқда. Ҳар бир электрон рақамли имзо калити ваколатли шахснинг ўз қўли билан қўйилган имзонинг аналоги ҳисобланади. Шундай қилиб, бизнесда электрон тўловларни қўллаш анъанавий хизмат кўрсатишга нисбатан катта афзалликларни тақдим қилади. Электрон рақамли имзо калитларидан фойдаланиш ва уларни сақлаш бўйича тавсияларни мижоз ўз банкидан олиши мумкин ва унга риоя қилса, тўловларнинг ишончлилиги кафолатланади.

Йирик банк ахборотларига ишлов бериш автоматлаштирилган тизимларини яратиш ғояси доимий равишда ўзгариб туриши боис ахборот тизимларида топилган хатоликлар ва “туйнук”ларни тўғрлаш кўп вақтга

етмайди, чунки янги компьютер тизими янги муаммолар ва янги хатоликларни туғдиради, хавфсизлик тизимини қайтадан шакллантиришга мажбур қилади.

Фикримизча, банк тизимининг ахборот хавфсизлигини таъминлашда қуйидаги махсус омилларни ҳисобга олиш зарур:

1. Банк тизимларидаги пул маблағлари тўғрисидаги ҳақиқий ҳамда қайта ишланадиган маълумот. Мазкур маълумотларига асосан тўловлар амалга оширилиши, кредитлар берилиши, маблағлар эса ҳисобдан-ҳисобга ўтказилиши мумкин. Демак, маълумотлардан ноқонуний равишда фойдаланиш жиддий зарарларга олиб келиши мумкин. Бу ҳолат, ўз навбатида, банк маълумотларига тажовуз қилувчи жинойтчилар доирасини шиддат билан кенгайтиради.

2. Банк тизимларидаги маълумотлар унинг мижозлари манфаатларини қамраб олади. Одатда, ушбу маълумотлар махфий бўлади ва банк ўз мижозлари олдида уларнинг махфийлиги учун жавобгар бўлади.

3. Банкнинг рақобатбардошлиги мижозларга кўрсатилаётган хизмат турлари кенглиги, жумладан, масофавий хизматларнинг кўрсата олишига боғлиқ. Шу сабабли ҳам мижоз ўз маблағларидан исталган вақтда ва жойда бошқариш имкониятига эга бўлиши зарур. Бироқ тизимга осонлик билан кириб бориш жинойтчиларнинг осон йўл билан кириб келиш эҳтимолини кучайтиради.

4. Банкнинг ахборот хавфсизлигини сақлашда компьютер тизими ишини фавқулодда ҳолатларда ҳам юқори даражадаги ишончлилик билан ташкил этиши зарур. Бироқ бугунги кунда ҳатто махфий маълумотлардан фойдаланишга оид ишларни тартибга солиш бўйича кўрилаётган қатъий чоралар ҳам уларни бошқа каналлар орқали чиқиб кетишини тўса олмаяпти. Шунинг учун маълумотларни ҳимоялашнинг тизимли ёндашуви ахборот хавфсизлигини таъминлаш учун банк томонидан фойдаланилаётган воситалар ва ҳаракатлар билан ўзаро боғлиқ, ўзаро тўлдирувчи ва ўзаро ҳаракатланувчи чораларнинг ягона комплекси сифатида кўрилишини талаб этади.

Мухтасар қилиб айтганда, ахборот тизимларини ишлаб чиқиш параллель равишда маълумотларни узатиш ва ҳимоялаш технологияларини ишлаб чиқишни ҳам талаб этади. Ушбу технологиялар тармоқнинг узатилаётган маълумотларининг ҳимоясини таъминлаши зарур, ўз навбатида, ишончлилик мантиқий (ахборот) даражада тушунилиши талаб этилади.